

K. CSÍZY KATALIN

Havas László: *Florus, az organikus világkép első egyetemes megszólaltatója.*
Debrecen 2011.

Amikor az olvasó kezébe veszi Havas László monográfiáját, figyelmét nem csupán Florus személye ragadja meg, hiszen az organikus világkép címben megfogalmazott gondolata hasonló mérvű érdeklődésre tarthat számot.

Számos antik forrás bizonyítja e témakör népszerűségét. A Biblia sokat idézett helye az a páli levél, amely szintén az organikus gondolkodást juttatja kifejezésre: mielőtt Szent Pál a korinthusiakhoz írott első levél 12. részében a legkiválóbb adományról, a szeretetről szólna, a Szentlélek kegyelmi ajándékairól beszél. Az Egyház Krisztus teste (12,12-31), amelyben „Isten határozta meg minden egyes tag feladatát a testben, tetszése szerint. Ha valamennyi egy tag volna, hol volna a test? Így azonban sok a tag, de a test csak egy.” (12,18-20.)

Havas László nem csupán e fenti textusra, hanem az organikus elméletek számos más *exemplumára* hivatkozik gondosan szerkesztett, kiváló forrásismeretről tanúbizonytságot tevő kötetében. A kronológiai problémákon túl Florus historikus és rétori tevékenységére vonatkozó bevezető szakaszban megfogalmazott „Kérdésfelvetés”-t követően a mű hat fő fejezetre tagolódik. Ezek a következők: I. Florus kora, neve és életútja; II. A költő, aki magát királynak képzelte; III. A tarracói *grammaticus* tanári hivatástudata; IV. A *Populus Romanus* florusi életrajza mint egy átfogó organikus történelemszemlélet tükré; V Florus recepciója az antikvitásban, és végül: VI. Összegzés és kitekintés. A fejezetcímek önmagukért beszélnek, s a klasszikus filológus szerző pontos, mindenre kiterjedő rendszerező munkáját dicsérik, aki nem csupán történeti vonatkozásban vizsgálta Florus *Epitoméj*át, hanem tágabb összefüggési rendszerbe helyezve egyúttal a császárkori író retorikai, irodalmi, illetve költői tevékenységének bemutatására is vállalkozott. Havas László jól felépített argumentáció mentén haladva mutatja meg, hogy Florus elődeinek filozófiai, irodalmi és történeti tradíciója milyen viszonyban áll az *Epitomé*val.

A záró fejezetben a szerző nagyszabású kitekintést ad az olvasó számára arról, hogy Florus sokszor látens, alig kitapintható jelenléte mennyiben formálta az utókor literatúráját. Havas László a kéziratok variánsainak feltérképezésével bizonyítja, hogy számos kiváló auctor ismerte és használta a római történeti munkát. Legyen szabad néhány nevet megemlíteni: Appianos, Tertullianus, Minucius Felix, Ammianus Marcellinus, Macrobius, Augustinus, Hieronymus, Johannes Saresberiensis, Petrarca és Dante – csupán a legismertebbek e jeles irodalmi palettáról.

A magyar forrásokban megjelenő *Florus-imitatiók* szemünkben még becsesebbek, hiszen már Szent István *Intelmeiben* is felbukkan egy szövegpárhuzam, amely egyúttal a szakirodalom által sokat vitatott szöveghely: Lib. 6.: *unius linguae uni-*

usque moris Regnum imbecille est et fragile – „az egy nyelvű és egy erkölcsű ország törékeny” (ford. Havas L.). Florus az államalapítással kapcsolatban jegyzi meg: Ep. 1,1, 10: *res erat unius aetatis populus virorum* – „a pusztán férfiakból álló nép csak egy nemzedéknyi lehetett volna” – bizonyosággal arra vonatkozóan, hogy a befogadás és a nyitottság rendkívül fontos egy születőben lévő állam számára.

A reneszánsz idején Mátyás *Bibliotheca Corvinájában* is megtaláljuk az *Epitomét*. Ezek után nem csodálkozhatunk azon, hogy Janus Pannonius költészetét ugyancsak befolyásolhatta Florus történelemlátása. Az újkor hajnalán Nadányi János a magyar történelmet bemutató rövid összegzésével 1663-ban mint *Florus Hungaricus* jelentette meg munkáját. Idézhetnénk továbbá Bornemisza Pétert is, aki a császárkori szerző Hadrianushoz szóló versikéjét imitálta.

A következőkben elsősorban a IV. fejezet biológiai történeleminterpretációjához kívánunk hozzászólni. Florus *Epitoméjában* a *Praefatió*ban megfogalmazott látásmódja a következő: ha a római nép olyan, mint egy ember (*Si quis ergo populum quasi unum hominem consideret* – Praef. 1,4), aki már megélte életének minden egyes szakaszát, akkor négy lépcsőt (uo., *quattuor gradus*) különböztethetünk meg életútján. Ezek a következők: *infantia* – *adulescentia* – *iuventus* – *senectus*. A birodalom most, az epitomátor korában egy új *infantiába* lépett, örökkévalóságának leghívebb bizonyítéka az újjászületés képessége. Az új kezdet a Hadrianus (117-138) korabeli érdéken megjelenő *phoenix*-madár szimbolikájában testesül meg. Havas László a történeti munkát mégsem e császár uralkodásának éveire datálja, hanem az utána következő Antoninus Pius (138-161) idejére, amikor is a birodalom *quasi reddita iuventute revirescit* – „szinte visszanyerve ifjúságát, öregségében új erőre kapott” (Praef. 1,8). Florus az egyes életkorokhoz a római történelem különböző korszakait köti, amelyek mint új életszakaszok jeles fordulópontokat jelölnek. A klasszikus filológus ennek tükrében a szövegvariánsokat összevetve ered a Florus-kódexek lehetséges értelmezési módozatainak nyomába, amelyek alapján különféle intervallumok adódnak: nem mindegy, hogy a 400 – 150 – 150 – 200 éves szakaszolást vagy a 250 – 250 – 200 – 200 éves tagolást fogadjuk-e el az egyes életszakaszokra vonatkozóan, jóllehet mindkét felosztás 900 évet eredményez. Ebbe az elgondolásba kiválóan illeszkedik az a történetírói szándék, hogy Florus éppen Róma 900 éves évfordulójára öntötte végső formába művét.

Amennyiben arra a kérdésre szeretnénk választ kapni, hogy a császárkori író történelemkoncepcióját mely szerzőkből meríthette, úgy elegendő a IV. fejezet 3. alpontját elolvasnunk, amelyben Havas László megadja kérdésünkre a választ. Platón történetfilozófiájának biologikus elemei ugyanúgy szóba jöhetnek, mint Aristotelés és a peripatetikus iskola államelmélete, elsősorban Theophrastos és Dikaiarchos, majd a későbbi szerző, Plutarchos, akinek történelemlátása szintén organikus jegyeket hordoz. Polybios kissé háttérbe szorul e sorban, mert Florusnál a kormányformák ciklikus váltakozása nem meghatározó, ő az életszakaszokhoz rendeli az egyes államformákat.

Kétségtelen, hogy császárkori írónkra nagy hatással volt a rhodosi iskola Panaitios és Poseidónios személyén keresztül, elsősorú példaképének mégis a természetvű politikai felfogás jegyében alkotó Cicerót tekinthetjük. Cato, Sallustius, Varro, Seneca és Tacitus hatása jelentős, ami bizonyítja, hogy a kérdés tisztázásához nem elegendő csupán Livius művéből kiindulnunk. Havas László alaptétele, hogy az antik retorika hatásának köszönhetően Florusnál rendezőelvvé válik az organikus felfogás. A szerző állítását elsősorban a gazdag metaforakincsből kiindulva igazolja. Menenius Agrippa meséje (Liv. II, 32, 9; Flor. *Ep.* I, 23) kiválóan szemlélteti az *Epitomé* princípiumát: a *populus Romanus* olyan, mint egy ember. Florus műve – írja Havas – Róma életrajza a sztoikus *kosmopolis* elgondolásának jegyében, ahol *Virtus* és *Fortuna* más és más módon fejtik ki hatásukat.

E filozófiai kontextusba illeszkedve tesszük fel második kérdésünket. Milyen párhuzamok jelennek meg Florusnál a jellemrajz vonatkozásában, ha az egyes életszakaszokra gondolunk? E probléma tisztázásához elengedhetetlen a IV.6-ban tárgyalt *foedus*-elmélet, miszerint Róma nagyságának és egészségi állapotának létéményese a szövetségi politika. Amíg Róma egységes, szilárd identitástudattal rendelkező néppé válik, s területe nem szárnyalja túl azt a mértéket, amely az istenek szemében a *hybris* (*superbia*) vétkének minősül, addig a birodalom képes az istenekkel összhangban, útmutatásuk szerint működni. A *foedus* az első két életszakaszban, az *infantia* és az *adulescentia* idején sértetlen, majd a birodalom *inventusa* megváltoztatja a korábbi állapotokat, ettől az időszaktól kezdve egyes történelmi személyek, császárok, hadvezérek lesznek a *virtus* hordozói. Egyén és közösség viszonya megbomlik, már nem testesíti meg a születéskor s a gyermekség idején megmutatkozó harmóniát. A szertartásokkal egybekötött ünnep, a 900 éves évforduló azonban egyúttal a megtisztulásra is lehetőséget ad, s Florus ennek megfelelően várja a *populus Romanus* újbóli virágzását.

Összegzésképpen elmondhatjuk tehát, hogy a Florus történelemkoncepcióján végigvonuló *kosmos*-szimbólum több különböző síkon jelenik meg a római szerző életművében. Amint az embernek, úgy a birodalomnak, a civilizációnak, a növényeknek, sőt a bornak (*carm.* 3) és az erényeknek is megvannak a maguk fejlődési szintjei, fokozatai, avagy szakaszai. Az erényeket kettős aspektusból kell szemügyre vennünk, hiszen a királyság és a köztársaság kori *infantia* és *adulescentia* jelzik az erényesség legmagasabb fokát. Numa Pompilius *religió*t tiszteletben tartó politikája szavatolhatja a birodalom *prosperitas*át. *Nomen est omen* – ezt a „jámbor” magatartásformát kell követnie a nevében is Piusként méltatott Antoninusnak. Florus *opusa* ezen jól átgondolt történelemkoncepció jegyében kíván a maga számára halhatatlanságot elérni.